

Puheenvuoro Oikeusvaltiokeskuksen avajaisissa 12.1.2022 /Johanna Niemi

Oikeusvaltiokeskus tutkijoiden ja kehitysyhteistyön tukena

Voimme hyvällä syyllä iloita ja olla ylpeitä suomalaisen oikeusvaltion saamasta tunnustuksesta. EU komission viime vuonna julkistaman toisen oikeusvaltiokertomuksen perusteella Suomen oikeusvaltio on vakaalla pohjalla eikä suuria ongelmia ole ilmennyt.

Suomi on myös pitkään tukenut muita maita oikeusvaltion kehittämisessä. Työtä on tehty ulkoministeriössä esimerkiksi kehitysyhteistyön puitteissa. Monet tutkijat ja asiantuntijat ovat osallistuneet hankkeisiin. Oikeusvaltio on ollut keskeinen tutkimuksen ja kehittämisen kohde monissa tutkimushankkeissa. Suomen oikeustieteellisissä tiedekunnissa on vahva valtiosääntöoikeuden ja ihmisoikeuksien tutkimusperinne. Oman tiedekuntamme ulkopuolelle menevänä esimerkkinä mainitsen nykyisin Uppsalassa, mutta aiemmin muun muassa Helsingin yliopiston valtiotieteellisen tiedekunnan dekaaninakin vaikuttaneen Liisa Laakson monet afrikkalaisia vaalijärjestelmiä koskevat tutkimukset.

Ihmisoikeusaktiivina ja tutkijana olen monesti tuntenut ristiriitaiset paineet. Tutkijan työ on vaativaa kokopäivätyötä ja vähän enemmänkin. Toisaalta tietoisuus ihmisoikeusongelmista edellyttää aktiivista toimintaa, joka vie aikaa ja voimavaroja.

Ulkoministeriön ja Helsingin yliopiston yhdessä perustama oikeusvaltiokeskus on hieno vastaus tähän dilemmaan: tarkoitus on saattaa yhteen suomalainen oikeusvaltiota koskeva asiantuntemus eri tahoilta ja kanavoita se tukemaan oman oikeusvaltiokehityksensä kanssa kamppailevia valtioita. Meillä on myös paljon opiskelijoita, joilla on innostusta ja osaamista oikeusvaltiota koskevissa kysymyksissä. Uskon, että näin saamme parhaat voimat mahdollisimman tehokkaaseen käyttöön!

Mitkä ovat sitten pienen Suomen mahdollisuudet edistää oikeusvaltiokehitystä maailmalla? Tehtävä on suuri ja haastava. Yksi aikamme johtavista taloustieteilijöistä, Daron Acemoglu on yhdessä James Robinsonin kanssa kirjoittamassaan kirjassa Kapea käytävä kuvannut demokratian syntyprosessia ja ylläpitoa jatkuvana kamppailuna, jossa on juostava pysyäkseen paikallaan, käyttäen Lewis Carrollin vertauskuvaa Red Queen. Demokratia ja oikeusvaltio ovat tiiviisti yhteydessä toisiinsa. Myös oikeusvaltio edellyttää jatkuvaa kehittämistä silloinkin, kun asiat ovat pääosin hyvin. Oikeusvaltiokeskuksen rooli tulee olemaan oikeusvaltion kehittämistä ja ylläpitoa koskevien prosessien tukeminen ja vahvistaminen.

Myös EU on käynnistänyt omat oikeusvaltiota tukevat prosessinsa. EU:n oikeusvaltiokertomuksen teemoja ovat olleet oikeuslaitoksen riippumattomuus, korruption torjunta, lehdistön vapaus ja valtioelinten keskinäiset valvontasuhteet. Vaikka Suomi pärjäsikin pääsääntöisesti hyvin, jokaisella osa-alueella löytyi huomioitavaa. Menemättä useampiin yksityiskohtiin, nostan tässä esiin kaksi esimerkkiä.

Tuomioistuinten riippumattomuus on oikeusvaltion kulmakivi. Suomessa se on pääsääntöisesti turvattu hyvin. Oikeusvaltiossa ihmisillä tulee myös olla mahdollisuus viedä asiansa tuomioistuimiin. Olemme viime aikoina saaneet lukea lehdistä tapauksista, joissa tavallinen kansalainen tai Suomessa pysyvästi asuva henkilö on vaatinut tuomioistuimessa oikeuksiensa toteutumista. Oikeudenkäynti ei

kuitenkaan ole päätyntä hänen kannaltaan suotuisasti, vaikka hän on ilmeisen vilpittömästi kokenut oikeuksiaan loukatun. Lopputuloksen hän on joutunut maksamaan yli €10.000 oikeudenkäyntikuluja. EU:n oikeusvaltiokertomuksessa esiin tuotu huoli Suomen korkeista oikeudenkäyntikuluista on aiheellisempi kuin komissio ehkä ymmärsikään.

Vaikka elämme useiden vertailujen mukaan maailman vähiten korruptoituneessa maassa, huomautettavaa löytyi myös korruption torjunnassa. EU:n huolenaiheet olivat rakenteellisia. Meiltä puuttuu yhä lobbausrekisteri eikä pyöröovia eli poliitikkojen ja yksityissektorin välistä urakiertoa ole säännelty riittävästi. Onneksi toimenpiteisiin näiden seikkojen korjaamiseksi on jo ryhdytty.

Tässä tilaisuudessa nostin Suomen ongelmat korostaakseni sitä, että parhaissakin oikeusvaltioissa on kehitettävää. Ulkopuolinen tarkkailija voi nostaa esiin näkökohtia, joihin olemme liian tottuneita havaitaksemme ne itse. Oleellista on, että saamme ja osaamme keskustella ongelmista ja ryhdymme niiden korjaamiseen. Myös kyky kriittiseen keskusteluun omasta oikeusvaltiosta on sitä osaamista, jota tarvitsemme tukiemme muiden maiden oikeusvaltiokehitystä.

Oikeusvaltiokeskus tulee edistämään näitä keskusteluja ja prosesseja. Toivotan oikeusvaltiokeskuksen tervetulleeksi tiedekuntaan ja odotan siltä vahvaa panosta oikeusvaltion kehittämiseen.

Oikeusvaltiokertomuksen julkistaminen on hieno hetki suomalaisille. Olemme yksi maailman vähiten korruptoituneista maista, ja oikeusvaltiomme on parhaiden joukossa. Jatketaan työtä oikeusvaltion eteen.